

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ КОМПЕТЕНТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДРУЧНИКА ДЛЯ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Сучасний підручник - це засіб навчання, який відображає інформаційно-діяльнісну модель освітнього процесу в рамках відповідної дидактичної системи.

Він повинен відповідати основним вимогам і положенням дидактики, цілям навчання у сучасній школі; змісту навчання в цілому і по конкретним предметам, загальноприйнятим принципам навчання, організаційним формам навчання.

Модернізація освіти в логіці сучасних підходів вимагає створення підручників з акцентом на практичну спрямованість навчального матеріалу, його особистісну значущість для учня та продуктивність освітнього результату. При цьому пріоритетність надається ідеям фундаменталізації змісту освіти: реалізації сучасного діяльнісного підходу в освіті, універсалізації навчальних дій учнів, орієнтації на досягнення ключових компетентностей, включення підручників до єдиного інформаційного поля у відкритому освітньому середовищі.

Сучасний підручник є основним засобом в організації та управлінні навчальною діяльністю учня та орієнтиром у полі інформації, відображає основи сучасних наукових знань у єдиній структурі навчального матеріалу. У його зміст включаються як предметні знання, так і певні види пізнавальної діяльності. Він позиціонується, в першу чергу, як основа формування компетентностей самоосвіти, інструмент організації активної пізнавальної діяльності учнів, засіб демонстрації застосування нових технологій, які мотивують школяра на оновлення знань у відповідності зі своїми потребами.

ФУНКЦІ ПІДРУЧНИКА

а) інваріантні – інформаційна, трансформаційна, систематизації, контролю, мотиваційна, розвивально-виховна;

б) варіативні – самоосвіти, інтеграційна, координаційна, управлінська, розвиток предметних і ключових компетентностей, розвиток самостійної пізнавальної діяльності в інформаційному просторі.

✘ Конструювання підручника здійснюється на основі єдності змістовної і процесуальної сторін навчання, а також єдності викладання і учіння. Підручник виступає одночасно як носій змісту освіти та форм фіксації різних елементів змісту освіти та проект (модель) навчального процесу.

СТРУКТУРА КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ ПІДРУЧНИКА

включає три основні блоки: 1) вимоги до результатів роботи учня з підручником (що саме учень має запам'ятати або вивчити в готовому вигляді; яку інформацію можна сприйняти як проблеми, які розв'язуються у підручнику з повними даними; які питання учень має розв'язати самостійно; які дослідження, проекти, практичні роботи, завдання та вправи потрібно виконувати обов'язково, які можна виконати за власним бажанням); 2) текстовий блок, який розподіляється на основний, додатковий та пояснювальний; 3) блок діяльнісного спрямування (питання і завдання на репродуктивну, проектну, творчу, емоційно-ціннісну, рефлексивну, контрольну-оцінну діяльність).

Є такі норми: В основі вимог відповідності тексту підручника психолого-віковим особливостям учнів лежать логіко-психологічні особливості розуміння текстів учнями. У процесі створення підручника слід враховувати норми часу, відведені на вивчення матеріалу. Це передбачає необхідність дотримуватися середнього обсягу навчального матеріалу, призначеного для вивчення на одному уроці, тобто обсягу одного параграфа (теми). Фактичний обсяг параграфа обчислюється на підставі швидкості читання школярів різного віку і становить для 8 класу: 3,5-4,0 сторінки основного тексту; додатковий і пояснювальний тексти в обсязі близько 30% від основного тексту; ілюстративний матеріал - 30% від загального (фактичного) обсягу підручника. Наведені норми насамперед належать до підручників з гуманітарних та природничих предметів.

Є такі норми: Вимогу ясності мови підручника визначає і обсяг речення у навчальному тексті з точки зору психології засвоєння матеріалу. Для підручників 8-9 класів рекомендуються речення не більше 12-14 слів.

Від психолого-вікових особливостей школярів залежить і рекомендована середня довжина слів з кількістю букв не більше 11 букв (8-9 класів).

Значну роль у процесі викладу навчального матеріалу грає співвідношення речень у тексті між описовими, пояснювальними, оцінювальними та нормативними – пропорція складає приблизно 60 : 30 : 5 : 5.

Є такі норми: Використання у тексті підручника наочності у вигляді фотографій, малюнків, моделей, діаграм, схем, підвищує доказовість вище названих речень, посилює їх дидактичне значення. Ілюстрація у підручнику повинна мати цінність документа, бути доступна для розуміння, якісно виготовлена і відповідати високим естетичним якостям.

В остаточному вигляді питання про відповідність підручника психологічним і віковим особливостям учнів вирішується в ході дослідної перевірки (апробації) і доопрацювання підручника.

Основні параметри, що характеризують підручник:

1) зміст підручника має відповідати навчальній програмі з предмета;

2) заснований на принципі науковості і зображувати в своїй сфері знань широку наукову картину світу, що відображає ієрархію, супідрядність: законів і закономірностей, наукових теорій, концепцій, гіпотез, понять, термінів;

3) зорієнтований на фундаментальні знання, які служать першоосновою безперервної освіти, формування практичних навичок і вмінь;

4) забезпечує компетентнісну спрямованість змісту освіти (в основу підручника закладено програмний зміст освіти з орієнтацією на формування та розвиток універсальних знань, загальнонавчальних умінь, розвиток предметних та ключових компетентностей);

5) має бути діяльнісно зорієнтованим і спрямовувати учнів на навчально-інформаційну, рефлексивну, творчу, комунікативну, проектну, дослідницьку, емоційно-ціннісну, оцінну діяльність.

6) Підручник має забезпечувати будь який бажаний рівень вивчення навчального предмета, а не бути розрахованим на середнього учня. Відповідно спосіб викладення навчального матеріалу, організація навчальних текстів, системи вправ і тестів, довідникова інформація повинні бути розраховані на можливість вибору учнем шляху засвоєння поданого матеріалу на різних рівнях.

7) Система вправ і завдань у підручнику повинна бути спрямована на вдосконалення різних практичних умінь і навичок, формування та розвиток досвіду предметної, міжпредметної та загальнонавчальної діяльності учнів, стимулювати в них вміння користуватися усіма видами мовленнєвої діяльності для спілкування і пізнання, вміння взаємодіяти з іншими людьми, виконувати різні соціальні ролі в групі й колективі.

8) Значну роль у реалізації діяльній та компетентній спрямованості сучасного підручника відіграє його орієнтовний апарат, зокрема система рубрик - рубрикація. У підручниках часто застосовуються словесні, графічні та зображувальні рубрики.

Рубрики можуть відповідати різним дидактичним цілям, наприклад: мати узагальнююче та систематизуюче спрямування «Основні поняття та терміни», «Коротко про головне», «Опорні точки», «Підводимо підсумки»; можуть бути націлені на перевірку та застосування набутих знань: «Пригадайте», «Перевірте себе».

Рубрики можуть бути розроблені для поглиблення та розширення знань: «Для допитливих», «Історія відкриття», «Наука – практиці», «Дізнайся більше», «Цікаво знати».

Останнім часом набули популярності рубрики діяльнісного спрямування, які знаходяться в кінці параграфу, наприклад: «Спробуй відповісти», «Як ви вважаєте?». Стимулювання пізнавального інтересу здійснюється досить вдало через ряд рубрик: «Подискутуйте», «Обери проект», «Попрацюй у парі», «Думаємо, розуміємо, відповідаємо», які мають сприяти здійсненню учнями пошукової діяльності та формувати науковий стиль мислення.

Основними ознаками реалізації діяльнійої спрямованості змісту освіти та компетентнісного підходу в шкільному підручнику можна вважати наступні:

1) по відношенню до цілей освіти: випереджуюче цілепокладання, спрямоване на розвиток в учнів адаптаційних якостей та здатності розв'язувати проблеми на основі критичної рефлексії та вибору; 2) по відношенню до відбору змісту освіти: введення в зміст метапредметних категорій, пов'язаних з організаційними, рефлексивно-оцінними, інформаційно-пізнавальними, комунікативними, емоційно-ціннісними видами діяльності;

3) Про реалізацію компетентнісної орієнтації підручника свідчить його спрямованість на організацію таких видів діяльності, як: проектна, дослідницька, творча діяльність учня, його участь у діалозі з автором або персонажами підручника, зіставлення різних точок зору і підходів, включення оцінювальної позиції по відношенню до матеріалу, рефлексивне осмислення прочитаного. Результатом такої діяльності має бути передбачено створення учнем відповідної освітньої продукції.

4) по відношенню до вибору освітніх технологій: орієнтація на технології, які передбачають суб'єктну позицію учня на етапах постановки цілей своєї діяльності, вибору засобів та способів діяльності та оцінки отриманих результатів; застосування ситуативних завдань, які передбачають методичну багатоваріантність їх використання;

5) по відношенню до організації освітнього процесу: орієнтація на модульний принцип організації, можливість використання підручника в процесі роботи за міжпредметними програмами в ході проектної діяльності та інших відкритих форм роботи;

б) по відношенню до контролю за освітніми результатами: вихід в процесі контролю і оцінки за рамки предметних результатів, орієнтація на оцінку сформованості навчальних компетентностей учнів. Критеріями для оцінки продуктивності підручника є відповіді на наступні питання: чи передбачає даний підручник можливість створення учнями освітньої продукції? Яка ця продукція: відтворення заданої інформації, розв'язання завдань з наявністю відомої відповіді, суб'єктивно або об'єктивно новий продукт, створюваний учнями? Який обсяг створюваної ними продукції по відношенню до зовні заданої підручником?